

75 jaar Brabants Heem

De Brabantse Heemdagen waren dit jaar in Alphen en omgeving, de plaats waar Willem Binck, oprichter van het nu 75-jarige Brabants Heem, pastoor is geweest. Zie pagina 34.

Inhoud

'Brabant's Heem. Een schoon cultureel werk'	4
Erfgoed, wortels van onze identiteit	9
Serieuze speler in het Brabants erfgoedveld	13
Bestuur stichting Brabants Heem	16
Netwerk Brabants Heem	20
Frits Speetjens, passie voor volkscultuur en archeologie	22
Brabants Heemfonds	25
Tradities in Brabant van generatie op generatie	28
Wapen- en vlaggenkunde Brabants Heem	29
Kees van Kempen geridderd	31
Stichting Knippenbergprijs	32
Brabantse Heemdagen in thuishaven Pastoor Binck	34
't Hof van Cuypers	39
175 jaar harmonie Asterius Oisterwijk	40
De heerlijkheid Boxtel-Liempde en kasteel Stapelen	41
De bakkers van Zevenbergen	43
Expositie in Tilburg over slavernij	44
Agenda en jubilea	46
Colofon	47

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Brabants Heem bestaat 75 jaar. Op 9 februari, de stichtingsdag, is daar in de Raad van Aangeslotenen al bij stil gestaan, deze maand volgt de afsluiting van de jubileumviering. Op donderdag 20 oktober is er een feestelijke bijeenkomst in de voormalige Statenzaal in het Noordbrabants Museum. Een dag om uitgebreid stil te staan bij het jubileum. Daar zal ook het jubileumboek 'Tradities in Brabant' worden gepresenteerd.

De geschiedenis van Brabants Heem wordt in deze uitgave van De Koerier beschreven door voorzitter Henk Hellegers. Hij schrijft verder over de positie van Brabants Heem in de provincie en de contacten die de stichting onderhoudt. Over het belang van erfgoed schrijft Ineke Strouken. Zij spreekt daarbij over erfgoed als de 'wortels van onze identiteit'. Daar zal oud-voorzitter Frits Speetjens het ongetwijfeld mee eens zijn. Hij komt in deze uitgave ook aan het woord.

Behalve over meer activiteiten van Brabants Heem in deze uitgave ook aandacht voor bijzondere boeken die zijn uitgegeven. En voor de wijze waarop in Tilburg aandacht wordt besteed aan het slavernijverleden met o.a. een grote expositie.

Veel leesplezier

Zeeland, oktober 2022

Tjeu van Ras

tjeu van ras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in december 2022.

Kopij dient uiterlijk maandag 14 november 2022 binnen te zijn.

‘Brabant’s Heem. Een schoon cultureel werk’

door Henk Hellegers

Met deze krantenkop in het Nieuwsblad van het Zuiden van 10 februari 1947 sta je er als nieuwe beweging goed voor. Toch zeker als zo’n kop gevolgd wordt door een artikel met een lofzang op de heemkunde in Brabant en de zegen van de bisschoppen.

Daags ervoor kwam een groot aantal Brabantse notabelen, wetenschappers, (semi-) intellectuelen en geestelijken bijeen in hotel Piet Mulder in Tilburg voor de (her-) oprichting van Brabants Heem. In aanwezigheid van zeventien heemkunde-kringen wordt de koepelorganisatie Brabants Heem definitief opgericht.

◀ *Bestuur in de begintijd: vlnr. Harrie Beex, Gerrit Beex, Jan van Dort, niet bekend, pater Dagobert, Hein Mandos, Piet Dorenbosch. (foto Brabants Heem/BHIC)*

Een voorlopig bestuur onder leiding van de Boxtelse burgemeester Van Helvoirt gaat de puntjes op de i zetten. Op zondag 19 oktober is men zo ver dat statuten en een werkplan vastgesteld kunnen worden.

Het Nieuwsblad van het Zuiden somt op welke kringen aanwezig waren: Oud-Gastel, Etten, Breda, Oosterhout, De Acht Zaligheden, Tilburg, Langstraat, Boxtel, Hilvarenbeek, Alphen, Baarle-Nassau, Gemert, Oss, Oirschot, Helvoirt en Vlijmen. Nagenoeg alle kringen treden spontaan toe, al houdt een enkele kring dit nog in beraad. De krant meldt verder dat de kringen Eindhoven, Helmond, Breda en Land van Maas ook toe zullen treden en een bestuurslid leveren.

Voorgeschiedenis

De oprichting van Brabants Heem heeft dan al een lange voorgeschiedenis. Want feitelijk ontstonden in Brabant al in de 19e eeuw de eerste initiatieven voor het behoud van ‘het eigene’. Het uitdragen van de eigen Brabantse identiteit en cultuur en het behoud van kenmerkende gebouwen en tradities, treedt sterker dan voorheen op de voorgrond als reactie op de reformatie en de stelselmatige achterstelling van de katholieken. Onder de hoede van de bisschoppen scharen zich in de 19e en 20e eeuw het onderwijs, het verenigingsleven, de vakbonden, journalisten en politici uit het zuiden van het land achter het katholieke vaandel. Deze vormen van emancipatie luiden een periode in van hernieuwde bloei van het katholicisme en de tijd van het Rijke Roomse Leven.

Stelselmatig vastleggen van de cultuur

Cultureel gezien kreeg de katholieke emancipatie in Brabant aanvankelijk vorm in het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen. Met het stelselmatig vastleggen van de cultuur van het Brabantse land en volk zou je eigenlijk kunnen zeggen dat het Genootschap de eerste heemkundekring voor de hele provincie was. ▶

Een eigen culturele intelligentsia tekent zich af met bestuurders uit de grotere steden en bestuurlijke centra, met katholieke adel, journalisten en schrijvers, magistraten, mensen uit onderwijs. Personen als August Sassen, Gerard en Willem Juten, A.M. de Jong en H.N. Ouwerling storten zich op de sociale en maatschappelijke geschiedenis van Brabant.

Willem Binck

Anderen zijn weer bang dat de Brabantse identiteit verloren gaat. Uit angst voor de aantasting van het Brabants karakter ontstaat in 1935 de beweging Brabantia Nostra. In Eindhoven en Boxtel worden de eerste heemkundekringen opgericht. Als de NSB na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog pogingen onderneemt om de geschiedenis van ons land wat aan te passen aan Germaanse inzichten, komt Willem Binck in actie. Hij gaat zich inzetten om heemkundekringen op te richten, die plaatselijk 'de echte geschiedenis' belichten. Onder voorzitterschap van Binck komt er een Noord-Brabantse Bond van Heemkundige Studiekringen, een soort Brabants Heem avant la lettre. Brabant wordt ingedeeld in tweeëntwintig regionale studiekringen, die ze heemkringen noemen.

De belangstelling voor de heemkunde groeit gestaag. Nota bene het socialistische blad Het Volk schrijft op 10 mei 1941 dat heemkunde in Brabant 'een rijk arbeidsveld' vindt. Er zijn dan al heemkundige kringen opgericht in Boxtel, Breda, Den Bosch, Oudenbosch, Tilburg, Oisterwijk en Asten-Someren; in Waalwijk, Deurne, Grave, Eindhoven en St. Oedenrode zijn kringen in oprichting. Als in september 1941 de heemkundige kringen en organisaties verboden worden, verdwijnen ze uit beeld.

► Standbeeld van oprichter van Brabants Heem, pastoor Willem Binck in Alphen.
(foto Hans Pennings)

Na de oorlog wordt de draad weer opgepakt. Jongeren, onderwijzers en ambtenaren pakken samen met de geestelijkheid de uitdaging op om de lokale geschiedenis te bestuderen en uit te dragen. Grote animator en drijvende kracht van Brabants Heem was en is de Alphense pastoor Willem Binck. Hij wordt voorzitter van het eerste bestuur en terzijde gestaan door secretaris Gerrit Beex, penningmeester Toon Juten en bestuurslid Hein Mandos als bewaker van de kwaliteit van het tijdschrift van Brabants Heem. Opvallend is dat naast Binck nog eens drie priesters deel uitmaken van het eerste bestuur.

Vertrouwd verschijnsel

Onverdroten reist Binck in Brabant stad en land af om de heemkunde te propageren en de oprichting van kringen met raad en daad te ondersteunen. Met succes. In een paar jaar tijd zijn de tientallen heemkundekringen, die Brabant dan telt, een vertrouwd verschijnsel geworden in het rijk geschakeerde verenigingsleven. Behoud van het lokaal eigene, ontwikkelen van lokale deskundigheid, inventariseren, onderzoeken, registreren en publiceren staan voorop. De heemkunde groeit en bloeit in Brabant.

In 1970 telt Brabant nog 28 kringen, tussen 1970 en 1980 komen er 34 nieuwe kringen bij, tussen 1980 en 1990 nog eens 38 en bij de eeuwwisseling is Brabants Heem het

honderdtal gepasseerd. In alle opzichten professionaliseren Brabants Heem en zijn kringen zich. Samen met partners op allerlei terreinen en beleidsvelden. Fameus zijn de naoorlogse heemkundige werkkampen, waaraan honderden jongeren deelnemen om onder leiding van

universitair deskundigen de geschiedenis van dorpen bloot te leggen. Brabants Heem ontwikkelde tijdschriften, die kwalitatief breed gewaardeerd werden. Excursies, historische feesten, optochten, lezingen, publicaties en herdenkingen laten de maatschappelijke verankering van erfgoed zien. Heemkundekringen en historische verenigingen zijn lokaal niet meer weg te denken.

Heemkundige werkkampen

In 75 jaar tijd is Brabants Heem een instituut geworden. Met steun van de provincie en het bedrijfsleven zijn aan de Tilburg University bijzondere leerstoelen over de taal en de cultuur in Brabant ondergebracht. Nu, 75 jaar na de oprichting, zijn 124 heemkundekringen en historische verenigingen bij Brabants Heem aangesloten. Dat houdt tegelijkertijd in dat de 33.000 leden daarvan op een of andere manier lokaal betrokken zijn bij Brabants erfgoed. Die betrokkenheid heeft in 75 jaar brede maatschappelijke accenten gekregen. Nu, in 2022, spelen de heemkundekringen bijvoorbeeld een waardevolle maatschappelijke rol als adviseur van gemeenten. En dan niet alleen, zoals vroeger, in commissies voor straatnamen of monumenten, maar ook op beleidsvelden als landschapsbehoud, toerisme en recreatie, de ruimtelijke ordening, de omgevingswet en ecologie.

Herdenkingssteen 50 jaar Brabants Heem in Oirschot. (foto Ineke Strouken)

Veranderingen

De kringen worden inmiddels 75 jaar ondersteund door Brabants Heem. Wie de actuele werkplannen van Brabants Heem vergelijkt met die van vroeger, ziet hoe de tijd en daarmee ook de diversiteit aan activiteiten veranderd is. Waren vroeger geschreven teksten, bidprentjes en het conventionele foto- en filmmateriaal 'core business' van de kringen, nu staan nieuwe ontwikkelingen als digitalisering, de adviesfuncties en het gebruik van sociaal media hoog op de agenda. Voorop is blijven staan dat de kringen al 75 jaar lang ieder op een eigen wijze lokaal prioriteiten stellen en activiteiten ontwikkelen. De regiovergaderingen zijn hierbij nog steeds bijeenkomsten waarop verbindingen tussen de kringen gelegd en ervaringen uitgewisseld worden. Maar waar ook verbindingen gelegd worden naar andere organisaties, naar provinciale beleidsmakers en uitvoerders. Voor alle kringen is in de afgelopen 75 jaar beslist blijven gelden dat ze ook lokaal sociale ontmoetingspunten zijn, waar mensen bij elkaar komen, elkaar ontmoeten en samen gezellige activiteiten ondernemen. ■

Erfgoed, wortels van onze identiteit

De Acht van Chaam.
(foto Pixabay)

door Ineke Strouken

Als ik mijn auto naar de garage breng en moet wachten, kijk ik altijd naar het filmpje van de Woven City. Dat is de stad van de toekomst, die Toyota bouwt aan de voet van de berg Fuji in Japan. Toyota noemt het een levend laboratorium, waar wetenschappers kunnen experimenteren in een realistische omgeving.

Bijzonder is dat deze stad, die drijft op kunstmatige intelligentie en robotica, een menselijk gezicht krijgt door erfgoed. Een oude dame die in een schommelstoel aan het breien is, bomen en planten die karakteristiek zijn voor de omgeving, robots die traditioneel Japans houtsnijwerk maken en een ouderwetse markt met kraampjes bijvoorbeeld. Om deze ultra-innovatieve stad leefbaar te maken, wordt erfgoed gebruikt om het een menselijk gezicht te geven. Erfgoed geeft kleur aan een kille technische omgeving en maakt dat mensen zich er thuis voelen. ➤

De wortels

Ons hele leven is doortrokken van erfgoed, ook al zijn wij ons daar niet altijd van bewust. Erfgoed is datgene dat wij doorgeven aan de volgende generatie, maar zelf ook overgenomen hebben van onze ouders. Het woord erf-goed zegt het al: het is wat je erft. Soms gaat dat bewust - dan bepaalt een professional of een monument of museumvoorwerp behouden moet blijven - maar vaak gaat dat onbewust, denk maar aan tradities die elk mens in veelheid heeft, Erfgoed vertelt ons het verhaal hoe wij, en de wereld waarin wij leven, geworden zijn zoals wij zijn. Het zijn onze 'roots', de wortels van onze identiteit. Dat geldt voor mensen, maar ook voor dorpen en steden. Erfgoed helpt ons begrijpen wie wij zijn.

Erfgoed is belangrijk voor het geluksgevoel van mensen. Het verbindt ons met anderen en de plek waar wij wonen. Vooral immaterieel erfgoed - tradities - is belangrijk voor het gemeenschapsgevoel. Denk maar eens aan carnaval. Veel mensen zijn maandenlang bezig met het organiseren van de carnavalsoptocht en het bouwen van de carnavalswagens. In gezinnen wordt er nagedacht over de rol die de verschillende gezinsleden willen spelen en niet zelden moeten er kleren genaaid worden. Maar niet iedereen vindt carnaval een mooi feest. Er zijn ook mensen die zich er aan storen en er de lol niet van inzien. Dat is niet erg, als je er maar met respect en in dialoog over praat. Omdat erfgoed met identiteit te maken heeft, kan het best wel pijn doen als een ander daar minachtend over doet.

Vitaliteit

Erfgoed is heel belangrijk voor gemeenten. Sommige gemeenten hebben heel veel monumenten, waardoor mensen daar graag wonen of in hun vrije tijd naar toe gaan. Ook over woonkernen die minder erfgoed hebben, is een historisch verhaal te vertellen. Er zijn altijd sporen die het wordingsproces vertellen. Door erfgoed als uitgangspunt te nemen voor het verhaal wat je wilt vertellen, is elke plaats interessant voor inwoners en bezoekers. Helaas maken lang niet alle gemeenten hier gebruik van. Erfgoed kan een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid en vitaliteit van een gemeente.

Het is wat
je erft

De Brabantse
Dag in Heeze.
(foto Stichting
Brabantsedag)

Als je het bekijkt vanuit de bewoners dan heeft erfgoed veel maatschappelijk kapitaal voor een gemeente. Bij erfgoed zijn gepassioneerde mensen betrokken die van alles organiseren. Dat maakt een gemeente levendig. Een gemeente waar veel te doen is, is aantrekkelijk om in te wonen. Vrijwilligers doen dat voor niets, maar maken wel uren. Dan noemen wij maatschappelijk kapitaal. Het organiseren van een carnavalsoptocht kost veel tijd. Dat uitbesteden aan bedrijven zou onbetaalbaar zijn.

Maar erfgoed brengt ook letterlijk geld op en heeft economische waarde. Het geeft een gemeente een gezicht en de gemeente kan zich daarmee profileren en in de markt zetten. De ondernemers profiteren daarvan en dat zorgt weer voor werkgelegenheid. Het Bloemencorso Zundert, de Brabantsedag in Heeze en de Acht van Chaam zijn heel goed voor de economie van hun gemeente.

Kenniscentra

Gemeenten staan tegenwoordig voor heel veel uitdagingen, denk alleen maar aan de energie- en landbouwtransitie, de wooncrisis en het stikstof- en waterbeheersingsprobleem. Ook bereiden gemeenten zich voor op de omgevingswet. ➤

Om een bijdrage te leveren aan een oplossing is kennis van de cultuur-historische identiteit van de gemeente onontbeerlijk. Elke heemkundekring is een expertisecentrum over de lokale geschiedenis en cultuur. Heemkundekringen kunnen gemeenten ondersteunen bij het bepalen van beleid en het uitvoeren van erfgoedtaken. Daar moet natuurlijk wel iets tegenover staan. Het mag geen eenrichtingsverkeer worden.

Van het verleden kunnen wij leren. Een voorbeeld dat kan helpen het verdrogen van het landschap tegen te gaan is het op de traditionele manier bevoeien van de graslanden. Kennis die elke boer vroeger had, maar met de ruilverkaveling is verdwenen. In De Pelterheggen bij Bergeijk worden de graslanden nog op de traditionele manier bevoeid. Momenteel wordt gekeken of deze oude manier van water beheersen ook elders in Brabant weer ingevoerd kan worden.

In beweging

Onze opvatting over erfgoed verandert de laatste tijd onder invloed van het immaterieel erfgoed. Immaterieel erfgoed is dynamisch erfgoed, omdat elke generatie het moet kunnen aanpassen aan de tijd en behoeften. Immaterieel erfgoed moet namelijk altijd betekenis hebben voor de mensen die het dragen. Behouden zo als het was, past daar niet bij. Tegenwoordig wordt ook bij monumenten steeds vaker gezegd: 'behoud door ontwikkeling'. Kerken en kloosters kunnen bijvoorbeeld niet hun oude functie houden, daarvoor moet een andere passende bestemming worden gevonden, waardoor de gebouwen moeten worden aangepast. Ons denken over erfgoed is in beweging. Het is niet mogelijk om alles uit het verleden te behouden, maar door het verhaal van de wording van een plaats te nemen en daarbij het materieel én immaterieel erfgoed mee te nemen, kunnen goede keuzen gemaakt worden.

Ook voor jezelf is het belangrijk inzicht te hebben in je 'roots'. In een tijd die snel verandert en waarin mensen met verschillende culturele achtergronden leven, is het belangrijk om te weten wat je eigen individuele erfgoed is. Dat vergroot het inzicht in jezelf en je omgeving en maakt je een rijker mens. ■

Serieuze speler in het Brabants erfgoedveld

door Henk Hellegers

Het zal je als Brabants Heem maar overkomen dat je de organisatie binnen een paar jaar tijd bij niet minder dan vier opeenvolgende gedeputeerden moet introduceren. Tja, dat is improviseren, maar aan de andere kant zorgt zo'n omloopsnelheid er wel voor dat een presentatie meerdere malen bruikbaar is.

Het gaat er natuurlijk wel om dat Brabants Heem bij de bestuurders in het Brabantse provinciehuis bekend is. En dat Brabants Heem gezien wordt als een serieuze speler in het Brabantse erfgoedveld. Al vanaf de oprichting is er een stevige verbondenheid tussen Brabants Heem en de provincie. Op een bijeenkomst van het Provinciaal Genootschap op 3 maart 1941 om heemkundekringen in de hele provincie op te richten zijn Commissaris van de Koningin Van Rijckevorsel en zijn griffier Vincent Cleerdin prominent aanwezig om de initiatieven te ondersteunen. 'Heemkunde is een uiting van gezond provincialisme', sprak Cleerdin uit in zijn inleiding. ➤

Stevige verbondenheid met de provincie

➤ Workshop van Brabants Heem in museum De Vier Kwartieren Oirschot. (foto Tjeu van Ras)

Bevechten

De initiatieven komen dan niet veel verder door het verbod van de Duitse bezetter kort daarna. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog komt de heemkunde met de oprichting van Brabants Heem hoog op de provinciale agenda. Brabants Heem moet zijn positie wel bevechten vanuit een underdog positie. Zo schilderde Brabantia Nostra voor de oorlog de voorvechters van heemkundige initiatieven als Binck en de gebroeders Juten, nog af als een stelletje goedwillende amateurs. Na de oprichting in 1947 wordt Brabants Heem vooral beschouwd als een meer volkse beweging, die op provinciaal niveau verre overvleugeld wordt door het door hooggeleerde heren en intellectuelen gevormde Provinciale Genootschap.

In de alledaagse praktijk is Brabants Heem vooral de culturele vertegenwoordiger van het plaatselijk verenigingsleven. Door de lokale activiteiten en brede steun onder alle bevolkingsgroepen is Brabants Heem maatschappelijk verankerd. Men kan niet meer om Brabants Heem heen. In 1954 komen de besturen van Provinciaal Genootschap en Brabants Heem tot een samenwerkingsvorm, waarbij Brabants Heem een sectie wordt van het Genootschap. Langzaam maar zeker verliest het Genootschap in de daarop volgende decennia echter zijn opgebouwde status en komt Brabants Heem weer volledig op eigen benen te staan.

Basisvoorziening

In 1987 besluiten Provinciale Staten om Brabants Heem de status te verlenen van basisvoorziening voor de sector heemkunde. Dankzij deze status en daaraan verbonden vaste provinciale subsidiering én door de groei van het aantal heemkundekringen, kan Brabants Heem zich verder professionaliseren. De ontwikkeling is maar van korte duur. Het provinciale cultuurbeleid is volop in beweging. Er is alom reuring en in 1993 besluit de provincie alle steunfunctietaken onder te brengen bij de Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening (BRG). Na zes jaar sneuvelt daarmee de subsidiëring van een betaalde kracht bij Brabants Heem.

Men kan niet
meer om
Brabants Heem
heen

► Patrick Timmermans, directeur Erfgoed Brabant, waarmee Brabants Heem nauw samenwerkt. (foto Tjeu van Ras)

erfgoed in de provincie gaat functioneren. Overeind gebleven is de positie van Brabants Heem. Tussen Brabants Heem en Erfgoed Brabant bestaat een intensieve samenwerking. Desalniettemin is Brabants Heem op het provinciale vlak de uitdrukkelijke koepel van de heemkundekringen in onze provincie. En daarmee ook aanspreekpunt voor de provincie en behartiger van de belangen van de kringen op provinciaal niveau. Dat erkent en herkent ook het provinciaal bestuur.

Breed draagvlak

Bij beleidsontwikkelingen op het gebied van erfgoed en cultuur is Brabants Heem een vaste gesprekspartner. Met zijn 123 deelnemende heemkundekringen en erfgoedverenigingen kan Brabants Heem nog steeds rekenen op een breed draagvlak binnen de provincie. En daarmee ook op een vaste provinciale subsidie. Dat maakt het mogelijk dat Brabants Heem voort kan werken aan zijn drie hoofdtaken uit het werkplan: het sterker maken van heemkundekringen door ondersteuning met workshops, lezingen en cursussen, het verbinden van heemkundekringen door samenwerking met overkoepelende Brabantse culturele- en erfgoedorganisaties en het verleiden van de Brabantse inwoners door het nastreven van een groter publieksbereik bij activiteiten van heemkundekringen en Brabants erfgoed. Brabants Heem wordt door de provincie inderdaad gezien als een belangrijke speler op het erfgoedveld. Daarover hebben we niet te klagen, en dat moet vooral zo blijven.

Bestuur stichting Brabants Heem

juli 2022

▲ (foto Sandra van
Leuken Fotografie)

Kees van Kempen

Woonplaats: Tilburg

Beroep: financieel directeur
(gepensioneerd)

Taak in het bestuur: secretaris;
coördinator regio 4

Heemkunde is belangrijk omdat het een superleuke hobby is, waarbij je door informatie, boeken, lezingen en websites heel veel mensen kunt laten genieten van foto's, verhalen en tradities en waarmee het begrijpen van onze voorgeschiedenis en het snappen van onze huidige cultuur wordt onderbouwd met kennis van het verleden en erfgoed dat we doorgeven in de vorm van monumenten, groen erfgoed en tradities, met een opdracht dat ook voor de toekomst te borgen.

Bart van Eekelen

Woonplaats: Roosendaal

Beroep: kunsthistoricus; medewerker
collectiebeheer bij Museum het
Markiezenhof (Bergen op Zoom) en
medewerker Historisch Informatie Punt bij
Museum Tongerlohuys (Roosendaal)

Taak in het bestuur: vertegenwoordiger
West-Brabant (regio 1); musea en archieven

Heemkunde is belangrijk omdat het een grote impact heeft op mensen en hun leefomgeving. Het verbindt mensen, vergroot de kennis en dus ook de waardering voor en van de eigen omgeving.

Ineke Strouken

Woonplaats: Oirschot

Beroep: oud-directeur Nederlands
Centrum voor Volkscultuur en
Kenniscentrum Immaterieel
Erfgoed Nederland

Taak in het bestuur: erfgoedbeleid
en immaterieel erfgoed

Heemkunde is belangrijk omdat het gaat om de streekeigen cultuur en geschiedenis van een plaats. Deze kennis is van wezenlijk belang om goede keuzen te kunnen maken bij het oplossen van de uitdagingen waar overheden voor staan. Van het verleden kun je leren. Heemkundekringen kunnen hierbij helpen.

Tjeu van Ras

Woonplaats: Zeeland

Beroep: journalist (gepensioneerd)

Taak in het bestuur: pr en communicatie, uitgave
kwartaalblad De Koerier, website en facebook
Brabants Heem, coördinator regio 9, bestuurslid
stichting Knippenbergprijs, lid commissie
Wapen- en Vlaggenkunde Noord-Brabant

Heemkunde is belangrijk omdat kennis van verleden en heden duidelijk maakt wie wij zijn en waar wij leven.

Otte Strouken

Woonplaats: Lage Zwaluwe

Beroep: oud-advocaat, procesjurist, mediator en conflictcoach, (crisis)-bestuurder

Taak in het bestuur: advisering juridische zaken; coördinator regio 7

Heemkunde is belangrijk omdat erfgoed vorm en inhoud geeft aan mijn bestaan en mij gelukkig maakt. Erfgoed geeft identiteit en kleurt, stuurt en verbreedt maatschappelijke ontwikkelingen.

Theo Cuijpers

Woonplaats: Tilburg

Beroep: leraar geschiedenis (gepensioneerd)

Taak in het bestuur: Digitalisering, coördinator regio 5 en 10, Kempens Geheugen, Knippenbergprijs

Heemkunde is belangrijk omdat je leven begint bij de eigen omgeving. Je kunt de wereld niet kennen als je niet begint in je eigen buurt.

Henk Hellegers

Woonplaats: Uden

Beroep: Sinds 1 januari 2022 met pensioen. Daarvoor burgemeester van achtereenvolgens Dussen, Werkendam en Uden

Taak in het bestuur: Voorzitter

Heemkunde is belangrijk omdat het ons verleden koestert en daarmee geschiedenis, tradities en kennis permanent overdraagt aan een nieuwe generatie.

Ad Jacobs

Woonplaats: Baarle-Nassau

Beroep: financieel adviseur (gepensioneerd)

Taak in het bestuur: coördinator regio 2 en 3; aansturen Brabantse Heemdagen

Heemkunde is belangrijk voor de kennis over je eigen woonomgeving.

Pieter Jacobs

Woonplaats: 's-Hertogenbosch

Beroep: Bedrijfseconoom (gepensioneerd)

Taak in het bestuur: penningmeester

Heemkunde is belangrijk om te kunnen beseffen waar je je thuis voelt en waardoor dat komt.

Harrie Boot

Woonplaats: Schaijk

Beroep: bouwkundige, werkzaam in de monumentenzorg (gepensioneerd)

Taak in het bestuur: voormalig secretaris, lid commissie onderscheidingen, coördinator regio 9

Heemkunde is belangrijk omdat opgebouwd erfgoed niet verloren mag gaan.

Netwerk Brabants Heem

Heemkundekringen/
Erfgoedorganisaties
Erfgoedorganisaties
Erfgoedorganisaties
Erfgoedorganisaties
Erfgoedorganisaties

124 x

PROVINCIE

- » Provincie Noord-Brabant
- » Erfgoed Brabant
- » Brabant Academie

INTERN

- » Commissie Brabants-Heemfonds
- » Commissie Onderscheidingen
- » Commissie Brabantse Heemdagen
- » Commissie Wapen- en vlaggenkunde

PARTICIPATIE

- » In Brabant
- » BHIC, bibliotheek Brabants Heem
- » Boerderijstichting
- » Knippenbergprijs
- » Werkgroep Immaterieel Erfgoed Brabant
- » Archeologie Brabant

ERFGOED ALLIANTIE BRABANT

De Brabant Collectie

Noordbrabants Museum

Depot Bodemvondsten

Leerstoel Cultuur in Brabant

Leerstoel Diversiteit Taal Cultuur

Monumentenhuys Brabant

Monumentenwacht Brabant

Heemschut

Vrienden van Brabantse Landgoederen

Noord-Brabants Archeologisch Genootschap

Stichting Noord-Brabants Landschap

Stichting Brabantse molen

SUPPORTORGANISATIES

voor heemkundekringen/
erfgoedorganisaties, rechtstreeks
en/ of via Brabants Heem

- Gemeentes
- Kenniscentrum voor Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN)
- Erfgoed Jong
- AWN Jongeren
- Erfgoedbende
- Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden
- ANWB
- Visit Brabant
- Hogeschool voor Toerisme Breda
- Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
- Vlaams Nederlands Verbond Volkscultuut
- Etc. Etc. Etc.

En de landelijke organisatie
Open Monumentendag
Ten behoeve van
de Brabantse Erfgoeddagen

Frits Speetjens, passie voor volkscultuur en archeologie

door Ineke Strouken

Als je een afspraak hebt met Frits Speetjens - oud-voorzitter van Brabants Heem - dan gaat het eerste half uur op aan iets wat Frits je wil laten zien. Nu had hij een schip op de kop getikt gemaakt van kruidnagels, waarschijnlijk uit de Molukken en prachtige volkskunst. In zijn mooie oude huis in Oirschot heeft hij net een druk Open Monumentenweekend gehad, waarbij hij samen met zijn vrouw Josée groepen mensen enthousiast verteld heeft over de geschiedenis van zijn pand.

Ik heb Frits voor het eerst ontmoet eind jaren '70 toen hij bij de gemeente Tilburg hoofd van de afdeling welzijn en cultuur was. Met een paar mensen gingen wij om subsidie vragen voor de heemkundekring en Frits, die van heemkunde hield, regelde het meteen zonder dat wij een heel bureaucratisch traject hoefden te doorlopen. Later zouden wij nog heel vaak samen vergaderen en mooie heemkundige activiteiten opzetten.

Professionalisering

Na Tilburg werd Speetjens in 1980 benoemd als burgemeester van de toenmalige gemeente Den Dungen. Hier leerde hij Harrie Beex kennen, toen voorzitter van Brabants Heem. Beex zocht een opvolger en na wat uitstapjes waarin Frits en Harrie elkaar beter leerden kennen, volgde Speetjens Harrie Beex op als voorzitter.

Brabants Heem maakte in die tijd een enorme groei van heemkundekringen en abonnees van het tijdschrift door en het werd steeds moeilijker om de zaak met vrijwilligers draaiende te houden. De behoefte aan een medewerker voor de administratie en de uitvoering van het beleid werd

Zonder een
bureaucratisch
traject

steeds groter. Het lukte Speetjens om in 1987 subsidie van de provincie hiervoor te krijgen en hij nam Eric Koolen als ambtelijk secretaris aan. In datzelfde jaar werd Speetjens opgevolgd door Kees Leijten, maar hij bleef zich met hart en ziel inzetten voor de heemkunde van Brabant. Ook toen hij in 1990 burgemeester van Oirschot werd.

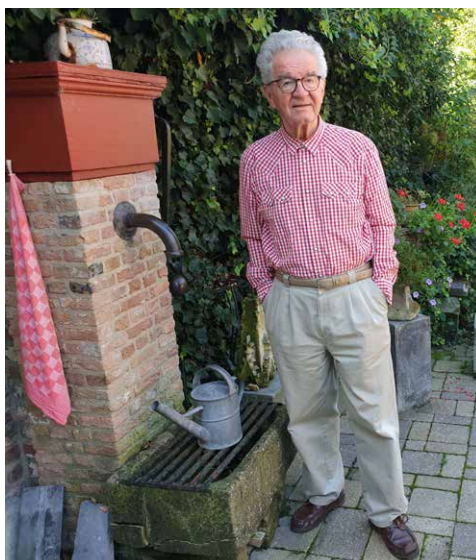
➤ Frits Speetjens (midden) met links naast hem Kees Leijten en rechts Eric Koolen. (foto Brabants Heem/BHIC)

Archeologie

Frits Speetjens heeft een neus voor de schatten die onder de grond zitten. Hij loopt ook altijd over de akkers te struinen op zoek naar artefacten. Hij is er trots op dat hij zowel in Tilburg als in Den Dungen en Oirschot archeologische sites heeft ontdekt, die ook nog opgegraven zijn. In Tilburg ging het om een opgraving uit de middensteentijd. Frits herinnert zich hoe hij op een akker een vuurstenen speerpunt vond en later met zijn vrouw en kinderen terug ging en zakken vol materiaal vond. In Den Dungen ging het onder andere om fragmenten van Keltische glazen kralen en in Oirschot ontdekte hij in het buurtschap Straten een plek waar sporen uit de Romeinse tijd en twee bijlen uit de Bronstijd werden ontdekt. In zijn tuin vond Frits een afvalberg met daarin een Joodse mezoesa, een kokertje met een stukje perkament waarop een religieuze tekst is geschreven. Zo is Speetjens altijd op zoek naar de historie die onder de grond bewaard is. ➤

Leerstoelen

Het meest trots is Frits Speetjens op het feit dat hij twee leerstoelen heeft opgericht: de bijzondere leerstoel Cultuur in Brabant waarvan Arnoud-Jan Bijsterveld hoogleraar is en de bijzondere leerstoel Diversiteit in Taal en Cultuur met hoogleraar Jos Swanenberg. Bij de oprichting van de leerstoel Cultuur in Brabant was ik betrokken en heb ik van dichtbij meegemaakt hoe zo'n leerstoel tot stand komt. Speetjens had behoefte aan een wetenschappelijke onderbouwing van het werk van de heemkundekringen en zag dat in het buitenland, zoals in Vlaanderen, leerstoelen volkscultuur bestonden. Hij legde contact met rector magnificus Ruud de Moor van de Universiteit van Tilburg, die wel voor zo'n leerstoel voelde en met gedeputeerde van cultuur Joep Baartmans die financieel wilde ondersteunen. Hierdoor lukte het om enkele grote sponsors binnen te halen. Peter Nissen werd de eerste hoogleraar. Frits herinnert zich dat hij op de dag van de inauguratie een bedrijf moest openen en toen met een helikopter naar de universiteit werd gevlogen. De Moor en Nissen wisten niet wat ze zagen toen Frits uit de lucht kwam vallen.

► Frits Speetjens. (foto Ineke Strouken)

Frits kwam uit de lucht vallen

Boerenomelet

Talrijk zijn mijn herinneringen aan al die vergaderingen met Frits in de burgemeesterskamer in Oirschot. Daarna gingen wij altijd bij Oud Brabant een boerenomelet eten. Dat was traditie. Zo zijn mooie initiatieven ontstaan, zoals het opzetten van een cursus regionale geschiedenis op de Universiteit van Tilburg en de jaarlijkse Volkscultuurdagen. Nog steeds is zijn liefde voor heemkunde en Brabants Heem niet gedoofd en is Frits Speetjens nog altijd actief om de Brabantse geschiedenis boven water te krijgen.

Brabants Heemfonds

Het bestuur van Brabants Heem heeft in 2021 een Brabants Heemfonds in het leven geroepen. Dat is in de plaats gekomen van het boekenfonds. Inspirerende en vernieuwende plannen van aangesloten kringen en erfgoedorganisaties krijgen daarmee een duwtje in de rug.

Eénmalige vernieuwende projecten

Brabants Heem wil met het nieuwe fonds aangesloten heemkundekringen en erfgoedorganisaties stimuleren éénmalige vernieuwende projecten te realiseren ter versterking, verbreding en vernieuwing van de activiteiten en de verenigingen.

Daarmee is het een echt projectenfonds geworden. Waar voorheen vanuit het Boekefonds een garantiebijdrage werd verleend op basis de financiële eindafwikkeling van de uitgave van boeken, keert het Brabants Fonds een van tevoren toegekende financiële bijdrage uit.

In het reglement van het Brabants Heemfonds zijn de voorwaarden vastgelegd. Op de website van Brabants Heem zijn die terug te vinden. Voorbeelden voor financiële ondersteuning door het fonds zijn: voor het eerst een historisch onderzoek vastleggen door middel van een boekpublicatie, het grondig vernieuwen en interactief maken van de website, het vernieuwen van de vorm en lay out van het tijdschrift

Aanvragen voor een bijdrage uit het fonds kunnen worden ingediend bij het secretariaat van Brabants Heem.

Ononderscheidingen Brabants Heem

Brabants Heem kent een aantal onderscheidingen. Ze zijn bedoeld om verdienstelijke vrijwilligers bij heemkundekringen en erfgoedverenigingen te eren. Brabants Heem kent ook onderscheidingen voor de organisaties die bij de stichting zijn aangesloten. De commissie onderscheidingen van Brabants Heem beoordeelt aanvragen voor een onderscheiding.

Bronzen Legpenning

Voor de toekenning van de Bronzen Legpenning komen in aanmerking degenen die zich op bijzonder verdienstelijke wijze en meer dan belangeloos ingezet hebben voor de heemkunde binnen de provincie Noord-Brabant in het algemeen en voor de Stichting Brabants Heem in het bijzonder.

Brabants Heemmedaille

Voor de toekenning van de Brabants Heem-medaille komen in aanmerking degenen die zich op een aanmerkelijk verdienstelijke wijze hebben ingezet voor de heemkundebeoefening op regionaal niveau of binnen de Stichting Brabants Heem.

Zilveren draaginsigne

Voor de toekenning van een zilveren draaginsigne komen in aanmerking degenen die zich op verdienstelijke wijze hebben ingezet voor de heemkundebeoefening binnen één van de aangesloten kringen of binnen één van de commissies van de stichting.

Tinnen bord

Heemkundekringen en erfgoedorganisaties, die zijn aangesloten bij de stichting Brabants Heem krijgen bij de viering van hun 50-jarig bestaan ter herinnering een tinnen bord

Beeldje

Een beeldje van pastoor Willem Binck, oprichter van de stichting Brabants Heem is een onderscheiding, die wordt uitgereikt bij het 75-jarig bestaan van heemkundekringen en erfgoedorganisaties van Brabants Heem.

Bij het 25-jarig bestaan van heemkundekringen en erfgoedorganisaties reikt Brabants Heem een cadeaubon uit.

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in december 2022.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 14 november 2022 naar: tjeuvaras@brabantsheem.nl

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

Tradities in Brabant van generatie op generatie

door Ineke Strouken

Het lijkt zo gewoon, tradities in Brabant. Toch is het heel uniek dat nu een kijkje wordt gegeven in de tradities die elke woonplaats in Brabant heeft. Bij gelegenheid het 75-jarig bestaan van Brabants Hem is een boek - Tradities in Brabant - samengesteld over de vele tradities in Brabant. Het boek wordt op 20 oktober gepresenteerd tijdens de jubileumbijeenkomst in de oude Statenzaal van het Noordbrabants Museum.

Het hele leven hangt samen met tradities. Je kunt niet zonder. Toch zijn wij ons daar niet van bewust. Tradities hebben als nadeel dat je er niet bij nadenkt. Ze zijn er gewoon. Maar wat voor de een gewoon is, is voor de andere niet gewoon. Zelfs ik, die mijn hele leven met tradities bezig ben en altijd zeer alert was op de tradities in Brabant, kwam nog heel veel tegen dat ik niet wist. Daarom is dit boek heel belangrijk. Het is het eerste boek dat een overzicht geeft van de lokale tradities. Niet van alle tradities, daarvoor is één boek niet voldoende. Dat zou een hele reeks boeken worden.

Immaterieel erfgoed

Tradities worden tegenwoordig immaterieel erfgoed genoemd. Dat komt omdat Nederland in 2012 het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed ondertekende. Daarmee nam het de verplichting op zich om het immaterieel erfgoed op zijn grondgebied te inventariseren en ondersteunen. Brabants Heem heeft dit inventariseren nu voor de provincie Noord-Brabant gedaan. Dat is nog in geen enkele andere provincie gebeurd. Voordeel is dat de heemkundekringen en erfgoedverenigingen aangesloten bij Brabants Heem in elke gemeente vertegenwoordigd zijn. Er zijn zelfs gemeenten waar

meerdere kringen actief zijn. Elke heemkundekring mocht drie tradities noemen, daaruit is een selectie gemaakt voor het boek. Zo is in het boek een gevarieerd beeld ontstaan van de veelheid aan tradities gegeven kon worden. Bijna alle verenigingen deden mee.

In het boek dat 256 pagina's telt en rijk geïllustreerd is, hebben ruim 130 tradities een plek gekregen. Ook is een verantwoording en een analyse van de inzendingen opgenomen. Het boek is een cadeau voor alle heemkundekringen, maar het is ook hele mooie herinnering aan een rijke schat aan tradities anno 2022.

Tradities in Brabant is samengesteld door Ineke Strouken, Tjeu van Ras en Kees van Kempen. Uitgever is Positon Uitgevers Waalre. Het boek is vanaf 20 oktober te koop voor € 25,- in de boekhandel.

Wapen- en vlaggenkunde Brabants Heem

door Hans Pennings

De Stichting Brabants Heem beschikt sinds 1987 over een eigen adviescommissie op het gebied van wapens en vlaggen: de Noord-Brabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde.

De commissie is op 9 maart 1987 opgericht in Eindhoven. Leden van het eerste uur waren Jan Melssen, archivaris in Eindhoven en Willem van Ham, gemeentearchivaris van Bergen op Zoom. De leden van de commissie verdiepen zich in de heraldiek of wapenkunde en de banistiek of vlaggenkunde.

Wapens en vlaggen in Noord-Brabant, uitgegeven in 1986.

De commissie adviseert gevraagd en ongevraagd overheden en kerkelijke instellingen binnen de provincie Noord-Brabant over hun wapens en vlaggen: provincie, gemeenten, waterschappen, dorpen en steden, bisdommen en kerken. In de jaren 1992-1996 bracht de commissie zes uitgebreide rapporten uit waarin 263 gemeente- en dorpswapens werden besproken en geadviseerd werd over verbetering ervan. Deze werden naar alle gemeentebesturen en heemkundekringen gestuurd.

► Het wapen van de gemeente Maashorst

Op initiatief van de commissie gaf de Stichting Brabants Heem in 2003 een boek uit over de geschiedenis en betekenis van de Brabantse vlag van de hand van toenmalig commissie-secretaris Willem van Ham.

De commissie is de laatste jaren betrokken geweest bij de totstandkoming van diverse wapens en -vlaggen in Noord-Brabant. Meer recentelijk gaat het om de gemeentevlag van Meierijstad, het gemeentewapen van Maashorst en de dorpsvlaggen van Nistelrode en Loosbroek. Daarnaast is de commissie bezig met het voorbereiden van de uitgave van het boek 'Wapens en vlaggen in Noord-Brabant' van Willem van Ham, die al eerder in 1986 een boek aan dit onderwerp wijdde. Willem van Ham, die de laatste jaren als adviseur betrokken was bij de commissie, is op 3 juni 2020 overleden.

Betrokken bij totstandkoming van wapens en vlaggen

De huidige commissie bestaat uit: Hans Pennings (voorzitter), Joss Hopstaken (secretaris), Gert Beuving en Tjeu van Ras.

Op 11 juni jl. is Martien Veekens (Bergeijk) overleden. Hij was vele jaren een deskundig lid van de commissie. ■

Kees van Kempen geridderd

Kees van Kempen, secretaris van de stichting Brabants Heem is benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. De koninklijke onderscheiding werd zaterdag 2 juli uitgereikt door burgemeester Theo Weterings van Tilburg. Dat gebeurde tijdens de viering van het 30-jarig bestaan van het schrijversteam van Erfgoedcentrum 't Schoor in Udenhout/Biezenmortel.

► Bloemen voor de geridderde Kees van Kempen. Naast hem burgemeester Theo Weterings van Tilburg. (foto Ineke Strouken)

Kees van Kempen werd bij de uitreiking van de onderscheiding getypeerd als een van de grootste kenners van de geschiedenis van Udenhout en Biezenmortel. Hij is al vele tientallen jaren lid en bestuurder van 't Schoor, sinds enkele jaren ook voorzitter. In het schrijversteam vervult hij een grote rol, niet alleen door eigen publicaties, maar zeker ook door zijn stimulerende en leidende rol in het team van schrijvers.

Mede dankzij Kees van Kempen is er veel onderzoek gedaan en gepubliceerd over de cultuurhistorie van Udenhout en Biezenmortel. Kees van Kempen is sinds 1 januari 2020 secretaris van de stichting Brabants Heem, de overkoepelende organisatie van 124 heemkundekringen en erfgoedorganisaties in Noord-Brabant. Daarnaast is hij beheerder van het archief van Kasteel de Strijdhoeve in Udenhout en medeauteur van twee boeken over het kasteel. ■

Stichting Knippenbergprijs

door Peter van Overbruggen

In 2007 is de Knippenbergprijs, bestaande uit een bronzen penning en een geldbedrag, ingesteld en is tot op heden steeds financieel mogelijk gemaakt door Brabants Heem. Het initiatief voor de prijs ging verder ook uit van de Leerstoel Cultuur in Brabant aan de Universiteit van Tilburg, de Historische Vereniging Brabant, het Noordbrabants Museum en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Personen of organisaties die zich verdienstelijk maken op de terreinen waarvoor Willy Knippenberg (1910-2005) zich een leven lang heeft ingezet, komen in aanmerking voor een nominatie. Voorwaarde om voor de prijs in aanmerking te komen is dat de veelzijdigheid van de naamgever Knippenberg in het ingediende project wordt aangetroffen.

Peetvader

Deze priester, classicus en historicus geldt als een van de peetvaders van de regionale geschiedbeoefening in Brabant. Naast zijn leraarschap zag hij kans een collectie devotionalia en vlinders te verzamelen. Hij groef exact 4822 Romeinse munten op. Hij was betrokken bij de oprichting van enkele Brabantse musea en was in een aantal daarvan lange tijd bestuurlijk actief. Daarnaast stimuleerde hij tot op hoge leeftijd het onderzoek naar de volkskunde en de natuurlijke historie van de provincie.

Peetvader van
de regionale
geschiedbeoefening

De penning verbonden aan de Knippenbergprijs.

Project Markdal Ulvenhout, winnaar van de Knippenbergprijs in 2021.

Willy Knippenberg publiceerde ruim 300 artikelen in tal van tijdschriften en een tiental boeken over cultuur- en natuur-historische onderwerpen. Door zijn meer dan 1600 lezingen over volksverhalen, volksdevotie en landschapsontwikkeling heeft Knippenberg zich op heemkundig gebied enorm verdienstelijk gemaakt. "Zijn grote kracht is het populariseren van de wetenschap", schreef de jury in 1978 toen aan hem de Cultuurprijs van Noord-Brabant werd toegekend.

Thema's

In de loop van 15 jaar Knippenbergprijs zijn veel thema's gepasseerd, waarvoor projecten werden ingediend. Een greep uit de onderwerpen: Erfgoed & media, Landschap & Erfgoed, archeologie, volksdevotie, natuurlijk erfgoed.

Het beheer en organisatie van de Knippenbergprijs is in handen van het bestuur van de Stichting Knippenbergprijs. De leden daarvan zijn Ineke Strouken (voorzitter), Theo Cuijpers (secretaris-penningmeester), Peter van Overbruggen (secretaris-archivaris) en Tjeu van Ras (publiciteit).

Brabantse Heemdagen in thuishaven pastoor Binck

door Luc van Hoek

De Brabantse Heemdagen konden dit jaar eigenlijk niet anders plaatsvinden dan in Alphen. Grondlegger van het Brabants Heem is namelijk pastoor Willem Binck, die ook in Alphen en omstreken het heemwerk opstartte met opgravingen. Door zijn (eigen) wijsheid, durf en invloed is er na 75 jaar een netwerk van Brabantse heemkringen ontstaan. Een zestigtal leden van deze verenigingen waren twee dagen te gast in Alphen en Riel.

Donderdagmorgen 4 augustus stond de koffie klaar voor de gasten, allemaal mensen die affiniteit hebben met de geschiedenis van hun omgeving en het Brabantse land. Waarnemend voorzitter Julia Ermens heette ze welkom 'in het huis van Binck'. Brabants Heemvoorzitter Henk Helleegers wees op de verdiensten van Binck als grondlegger: "Op 9 februari 1947 werd Brabants Heem opgericht. En nu zijn er maar liefst 124 heemkundekringen in Brabant." Na een kort woord van wethouder Frank van Raak werd de heemvlag traditioneel overgedragen en het wapenschildje door de vorige organisator, Bergen op Zoom/Halsteren, aangeboden.

Historische, geestelijke en agrarische verleden

Vol programma

Onder leiding van Toon Timmermans gingen de vier groepen donderdag van start. De groepsnamen verwezen naar het historische, geestelijke en agrarische verleden: Fibula's (Merovingische

kledingspeld), de Franken (bevolking in vroege middeleeuwen), Willibrordussen (kerkvader, ook met Alphen verbonden) en de Schaaikaaïen (uit het Alfuns alfabet, steen om landbouwgrond te markeren). Op het drukke dagprogramma stonden een historische wandeling door Alphen, een bezoek aan het Streekmuseum, de Ringwalgrafheuvel op Kwaalburg en de Willibrorduskerk. In het museum waren ook de vondsten uit de opgravingen bij de voormalige appelloods te zien, nog wel in plastic verpakt: zij waren juist een week eerder vanuit het Provinciaal Depot naar Alphen gekomen. Na het buffet en een presentatie van Sedum Extra sloten de Elckerlyc Speellieden de dag af in cultureel centrum den Heuvel. ➤

Op de fiets

Vrijdagmorgen klokslag 09.00 uur stapten de groepen op de fiets. Het ochtendprogramma bracht de groepen naar respectievelijk de Rielse St. Antonius Abtkerk, het Schijnvliegveld de Kiek, de Regte Hei met de zeven grafheuvels en de Martinuskerk op Druisdijk. Iedere groep had eigen begeleiding vanuit Carel de Roy met informatie over de bezochte locaties. Daarnaast vertelde Jeanette Wouters meer over de Rielse kerk en deed Cees van Gorp dit over het Schijnvliegveld de Kiek. De fiets bracht de groepen naar de monumentale langgevelboerderij van Joost Mols en Ineke van Eijck op het Zandeind in Riel; daar stond de lunch al klaar.

Daarna op de fiets weer naar Alphen voor een bezoek aan landgoed De Hoevens. Allereerst kregen de bezoekers een heldere uitleg van Charlotte Michielsens over de mogelijkheden van de natuurbegraafplaats. Zij vertelde haar verhaal buiten in de sfeervolle boskapel aan de bosvijver. Kort werd er daarna nog een bezoek gebracht aan afscheidsruimte De Eik.

Even later gaf Floris van de Lande bij het jachthuis op De Hoevens een uiteenzetting over de historie van het landgoed en de visie die hij en zijn echtgenote uitdragen met betrekking tot het beheer van De Hoevens. "Uitgangspunt in onze visie is dat de natuur centraal staat". Met een natuurcamping, een B & B, een vergaderruimte en de natuurbegraafplaats is dit plan ingevuld. Bij de Nieuwelandse hoeve gaf de meefietsende gids een kort overzicht van de geschiedenis van deze prachtige hoeve.

Pestkerkhof

Op de Boslust in Alphen stond Paul Spapens al te popelen om zijn verhaal over het pestkerkhof te delen. Gelardeerd met anekdotes gaf hij op zijn kenmerkende manier inzicht in de gevolgen van de verschrikkelijke ziekte de pest. Een pandemie met veel slachtoffers in Alphen in het begin van de 17e eeuw. De laatste stop was op Hof ter Brake, waar Rob Hopstaken van De Legendejagers in toepasselijk kledij het verhaal van De Tempeliers inkleurde. ➤

In cultuurcentrum Den Heuvel was intussen alles in gereedheid gebracht voor een buffet. De deelnemers kregen vooraf nog de kans om onder het genot van een drankje de vragen van de traditionele quiz Bram van Brabant te beantwoorden. Harrie Oomen uit Alphen won de hoofdprijs en de bokaal. Julia Ermens kon namens Carel de Roy terugblikken op twee geweldige dagen die dankzij veel vrijwilligers, sponsors en medewerkers van Den Heuvel een succes waren. Toon Timmermans werd nog extra in de bloemetjes gezet voor zijn geweldige inzet voor deze Brabantse Heemdagen.

Voorzitter van Brabants Heem, Henk Hellegers, had het laatste woord en gaf een compliment aan Carel de Roy voor de uitstekende organisatie. De Brabantse Heemdagen zijn volgend jaar in Oirschot.

*De foto's geven een impressie van de heemdagen.
Ze zijn gemaakt door Hans Pennings.*

't Hof van Cuypers

Het buitenverblijf Mattemburgh in Hoogerheide werd gebouwd in 1846 en het gelijknamige landgoed is nu een van de mooiste in Noord-Brabant. Ad van Loenhout schreef erover in 't Hof van Cuypers, wonen en werken op landgoed Mattemburgh', dat vorige maand is gepresenteerd.

Ad van Loenhout raakte in de ban van de geschiedenis van het landgoed. Hij dook in het archief én ging in gesprek met mensen die er hadden gewerkt. Met die informatie beschreef hij de geschiedenis in de periode tussen 1842 en 1982 met als hoofdpersonen Aymon Cuypers (1842-1939) en zijn dochter Marie-Louise Cuypers (1905-1967) met haar echtgenoot Jacques Pelletier, graaf de Chambure (1899-1982). Het boek geeft een aardig compleet beeld hoe een gegoede familie zich samen met het personeel, door twee wereldoorlogen wist te slaan en het monumentale en unieke landgoed heeft kunnen behouden.

Landgoed Mattemburgh was nooit toegankelijk voor het publiek. Een plaatselijke fotograaf mocht tegen betaling af en toe in de tuin een bruidsreportage maken. Natuurlijk kwamen er wekelijks leveranciers om bestellingen af te leveren: de groenteboer, de bakker en de slager. En er waren de pachters en de mensen die een karwei kwamen doen. De aannemer, de timmerman of de glazenwasser. De poort bleef voor ieder ander gesloten. De nieuwe eigenaar Brabants Landschap zette die in juni 1985 open voor het publiek. Duizenden mensen kwamen er op af. Dit boek biedt een inkijk in het persoonlijke leven van de mensen die er woonden en werkten en brengt het landgoed tot leven.

't Hof van Cuypers, wonen en werken op landgoed Mattemburgh is uitgegeven door Pictures Publishers en kost € 29,95.

175 jaar harmonie Asterius Oisterwijk

door Anton van Dorp

Een 175-jarig jubileum mag niet zomaar voorbijgaan. Dat vond het bestuur van Asterius in Oisterwijk en behalve een jubileumconcert zorgde het dat de rijke historie werd vastgelegd in een jubileumboek met de titel 'In harmonie met de tijd. 175 jaar Koninklijke Vereniging Sociëteit Harmonie Asterius'.

De Koninklijke Vereniging Sociëteit Harmonie Asterius is een begrip in Oisterwijk, maar zeker ook in de nationale muziekwereld. Asterius kwam voort uit een boogschuttersvereniging met die naam die op 23 augustus 1846 werd opgericht in Oisterwijk. Het boogschieten is verleden tijd, maar muziek wordt er nog steeds gemaakt. Martin van der Waals en Piet Jacobs zorgden voor de samenstelling van een fraai en rijk geïllustreerde boek.

In harmonie met de tijdgeest is Asterius uitgegroeid tot een moderne 'club' die kunstzin, kwaliteit en kameraadschap hoog in het vaandel heeft. Van een traditionele 'geüniformeerde' en vaak nog door de straten marcherende harmonie, waarvan de leden over het algemeen een hogere gemiddelde leeftijd hadden dan die van nu, evolueerde het gezelschap tot een orkest dat we met recht op alle gebied jeugdig kunnen noemen. Zowel qua leden als qua muzikale opvatting is er in 175 jaar veel veranderd. Het marcheren door de straten behoort tot het verleden. In plaats daarvan wordt er succesvol geconcentreerd op het podium.

Het instapensemble en als vervolg daarop het opleidingsorkest vormen een gedegen basis op weg naar het eigenlijke grote harmonieorkest.

De schrijvers nemen de lezer op beeldende wijze mee langs de ups en downs die Asterius de afgelopen 175 jaar kende, zowel op muzikaal gebied alsook op het vlak van bestuur en verenigingsleven en haar rol in de Oisterwijkse gemeenschap. Een bijzondere ontdekking was dat er zich in het Midden-Amerikaanse stad Santa Ana (El Salvador) in het Parque Kessels een borstbeeld bevindt van een van vroegere directeurs van Asterius namelijk van Jos Kessels (1856-1928). Jos was de broer van Mathieu Kessels, stichter van de bekende Tilburgse Muziekinstrumentenfabriek Kessels. Hij vertrok in 1896 naar El Salvador om er inspecteur-kapelmeester van de militaire kapel te worden.

Het boek kost € 11,75 (excl. verzendkosten) en is te bestellen via www.kwartiervanoisterwijk.nl

De heerlijkheid Boxtel-Liempde en kasteel Stapelen

Drie auteurs hebben gewerkt aan het boek 'De heerlijkheid Boxtel-Liempde en kasteel Stapelen' dat afgelopen maand is gepresenteerd. Adriaan van Abeelen, Ruud van Nooijen en Ger van den Oetelaar hebben er een rijk geïllustreerde uitgave van gemaakt.

Kasteel Stapelen is samen met de Sint-Petrusbasiliek het bekendste monument in Bortel. In de jaren zestig is er onder leiding van Adriaan van Abeelen uitgebreid bouwhistorisch en archeologisch onderzoek gedaan, professioneel begeleid door prof. Jaap Renaud en samen met veel Bortelse vrijwilligers. Dit heeft veel gegevens opgeleverd die nooit gepubliceerd zijn. Ook is er aanvullend onderzoek gedaan door Ruud van Nooijen naar het functioneren en de bewoning dat ook publicatie behoeft. Ruud heeft vooral aandacht besteed aan de heren van Bortel & Liempde, hij borduurde gedetailleerd voort op het onderzoek van met name Jean Coenen en pater Hans de Visser.

Gegevens die nooit gepubliceerd zijn

In het boek zetten de auteurs ook kasteel Stapelen neer in een wat bredere context zoals bijvoorbeeld de relatie met het oudste leembos in Het Groene Woud: Velder.

Kasteel Stapelen is vanwege de ligging nabij het Bortelse centrum en de Dommel erg verbonden met de identiteit van Bortel. Voor de identiteit en het erfgoed is in Bortel veel belangstelling, daarom is het van belang dat de onderzoeksresultaten naar buiten komen.

De paters Assumptionisten betrokken omstreeks 1915 het kasteel en besloten in september 2018 tot de verkoop van het klooster. Ook dat zorgde voor extra belangstelling voor Stapelen. Ger van den Oetelaar vulde de ontbrekende stukken aan. Hiermee zijn er drie auteurs actief aan deze nieuwe uitgave van Heemkunde Bortel, waarbij veel gebruik gemaakt werd van Beeldbank Bortel.

'Geschiedenis van de heerlijkheid Bortel-Liempde en kasteel Stapelen' is voor € 27,50 verkrijgbaar in de boekhandel en bij www.picturespublishers.nl

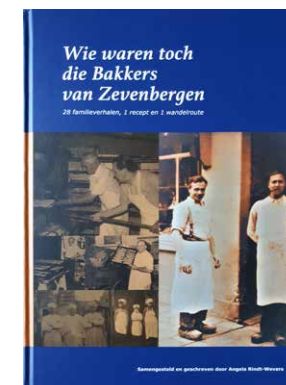
De bakkers van Zevenbergen

door Angela Rindt-Wevers

Drie jaar is er aan gewerkt om de Zevenbergse bakkers vanaf 1659, met de oprichting van het bakkersgilde, tot nu in beeld te brengen. Dat is gebeurd in het boek 'Wie waren toch die Bakkers van Zevenbergen'.

Veel feiten zijn uit de archieven naar boven gekomen en daarnaast zijn veel bakkers of bekenden aan de tand gevoeld over het verleden in de bakkerij. Het harde werken en ook het plezier is besproken. Het personeel was ook gewillig om te vertellen. Zo zijn de levensverhalen van 28 bakkersfamilies uitgebreid belicht. Heel veel foto's en ander beeldmateriaal maken de tekst compleet, heel veel namen passeren de revue. Als klap op de vuurpijl geeft een van de bakkers een recept van zijn opa prijs. En deze bakker is niet de minste. Hoe ouder je wordt, hoe fijner het af en toe ook is om te mijmeren over 'vroeger'.

Behalve het boek is er ook een audiotour ontwikkeld voor het Brabantse stadje Zevenbergen: Het Bakkersrondje. Zo kun je lekker wandelen door het stadscentrum van Zevenbergen en tegelijk worden bijgepraat over wat je allemaal ziet en wat er is gebeurd in het verleden. Aan de hand van de tour kun je de oude gevels met de huidige vergelijken. De wandelroute voert je mee vanaf het Havenhoofd door het centrum en je eindigt de route op de Zevenbergse Markt. Wil je je van te voren goed ingelezen zijn dan is het boek een aanrader. Het boek geeft een mooi tijdsbeeld van vooral de jaren '50 tot en met de jaren '80, de families geven heel wat prijs hoe het er in die tijd aan toe ging. In het boek is ook de wandeling opgenomen.

Het boek 'Wie waren toch die Bakkers van Zevenbergen' is voor € 18,50 (excl. verzendkosten) te koop door een mail te sturen naar a.rindt@kpnplanet.nl

Expositie in Tilburg over slavernij

door Paul Spapens

“Met de groeten van de president van Suriname.” Met die woorden startte Rajendre Khargi, de ambassadeur van Suriname in Nederland, zijn toespraak waarmee hij in het Peerke Donders Paviljoen in Tilburg een expositie over slavernij opende.

De aandacht voor slavernij heeft zich de laatste jaren dusdanig ontwikkeld dat er nu voor wordt gepleit om van 1 juli een nationale feestdag te maken. Op 1 juli werd in Tilburg het eerste slavernijmonument onthuld buiten de Randstad.

Op 1 juli wordt Ketu Koti gevierd, de afschaffing van de slavernij. Om een voorbeeld te geven in de Tilburgse context: de stad met 220.000 inwoners telt 151 verschillende nationaliteiten. In Tilburg wonen veel nazaten van tot slaaf gemaakten: naar schatting de helft van de 3.490 Surinamers

◀ Sharaf Tilburg bij de resten van plantage Berlijn waar zijn voorouders als tot slaaf gemaakten werkten. (Foto: Jurgen Lachman)

in de stad en driekwart van de 5.160 Antilliaanse Tilburgers. De eerste Antillianen en Surinamers kwamen naar Tilburg als onderwijsstad. De Zusters van Liefde en de Fraters van Tilburg verzorgden in die landen het onderwijs. Kinderen die door wilden leren konden dat in die tijd nog niet in eigen land en werden doorgestuurd naar Tilburg. Dit laat goed zien hoe landelijke en internationale thema's als slavernij en kolonialisme Brabantse dimensies heeft.

Familienaam

Het bijzondere aan deze tentoonstelling in het Peerke Donders Paviljoen is dat het verhaal over slavernij wordt verteld aan de hand van de familie Tilburg. Tijdens het samenstellen van de expositie bleek dat in 1863, toen in Suriname de ruim 30.000 tot slaaf gemaakten in vrijheid werden gesteld, zeventien van hen de familienaam Tilburg aannamen of toegewezen kregen. Nazaten van hen wonen tegenwoordig in Suriname en in Nederland. Acht vertegenwoordigers van de familie Tilburg woonden de opening van de expositie bij.

De familienaam Tilburg

De tentoonstelling vertelt in woord en beeld het verhaal van slavernij vanaf Mesopotamië tot heden. Een belangrijk onderdeel van de tentoonstelling is een in eigen beheer gemaakte documentaire. Deze speelt deels in Suriname. Een nazaat van de familie Tilburg leidt de kijker rond op de plantage van zijn voorouders. Elke bezoeker krijgt gratis een boekje mee. Daarin staan verhalen opgetekend die tegenwoordig nog in Tilburg door nazaten van tot slaaf gemaakten verteld worden over slavernij. ■

De expositie in het Peerke Donders Paviljoen, Peerke Donders Park 3 in Tilburg-Noord is iedere woensdag- en zondagmiddag open van 13.00 uur tot 17.00 uur. Groepen op afspraak via info@peerkedonders.nl. Entree bedraagt € 2,50.

Agenda en jubilea

12 oktober	Bijeenkomst regio 9 Zeeland
20 oktober	Jubileumviering 75 jaar Brabants Heem, Den Bosch
22 oktober	Jaarcongres Kempens Geheugen, Goirle
24 oktober	50 jaar heemkundekring De Vonder Asten Someren
31 oktober	Bijeenkomst regio 2 Gilze-Rijen
14 november	sluitingsdatum inzenden kopij De Koerier 95
17 november	bestuursvergadering Brabants Heem
26 november	Jubileumviering 75 jaar Onsenoort

2023:

17 januari	50 jaar Oosterhout
16 maart	Bestuursvergadering
22 april	50 jaar Nieuw-Vossemeer
18 mei	Bestuursvergadering
15 juni	Raad van Aangeslotenen 't Dommeltje Boxtel
20 juli	Bestuursvergadering
21 september	Bestuursvergadering
19 oktober	Raad van Aangeslotenen
16 november	Bestuursvergadering

De Koerier

De Koerier in 2022

In 2022 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdatum ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten van de aangesloten kringen, verenigingen en stichtingen en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Dit is de derde uitgave van 2022. De volgende uitgave verschijnt in december.

Kopij dient uiterlijk **maandag 14 november 2022** binnen te zijn.

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen

gerwen online en offline reclame

Drukwerk: Em. De Jong

 Koninklijke Drukkerij Em. de Jong
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veeleelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Wandelen in het dorp aan de rivier

Bestuursleden en partners van Brabants Heem hebben de traditionele jaarlijkse uitdaging in de regio Oss en Lith doorgebracht. In Museum Jan Cunen in Oss vertelden Mijke Peeters en Willem van den Elzen over de rijke en soms beruchte geschiedenis van de stad. Mijke Peeters is archeoloog en beleidsadviseur Erfgoed bij de gemeente Oss, Willem van den Elzen is cultuurwetenschapper en manager bij die gemeente. Lith en omgeving vulden het middagprogramma, verzorgd door leden van de heemkundekring 'Maasdorpen in de gemeente Lith'.

Wandeling op de dijk bij Lith, links het woonhuis van huisarts Wiegersma die als Tjerk van Take hoofdpersoon is in Antoon Coolens boek *Dorp aan de rivier*. (foto Brabants Heem)